

ADMINISTRACINĖ TEISĖ M. RÖMERIO DIENORAŠČIUOSE

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės institutas

El. paštas: ieva@mruni.eu

Santrauka. Tarpukario Lietuvoje nebuvo parašytų administracinės teisės vadovėlių, atliktų išsamesnių administracinės teisės institutų studijų. Tačiau pati pirmoji monografija, susijusi su administracine teise, o konkrečiau – su administracinių aktų teisėtumo teisminės kontrolės institutu, pasirodė Lietuvoje 1928 m. Tai – M. Römerio knyga „Administracinis teismas“. Administracinės teisės tematiką M. Römeris plėtojo savo straipsniuose, paskaitose. Nagrinėjo ją ir savo dienoraščiuose, pirmą kartą užsimindamas apie administracinius teisinius santykius 1920 m. kovo 31 d., o paskutinį – 1941 m. spalio 20 d. Nuo 1920 m. iki 1928 m. M. Römeris administracinius teisinius klausimus dienoraščiuose aptardavo fragmentiškai. Tačiau vėliau administracinės teisės klausimai buvo analizuojami kur kas išsamiau. Tai buvo susiję su 1928 m. Valstybės Tarybos įsteigimu, teismų reforma ir IV Seimo iniciatyva įsteigti Lietuvoje administracinį teismą. Iš dienoraščių paaiškėjo, kad būtent M. Römeris buvo pirmasis administracinio teismo steigimo Lietuvoje iniciatorius, jis kūrė Valstybės Tarybos statutą, norėdamas jame įtvirtinti administraciniam teismui artimą funkciją tikrinti administracinių aktų teisėtumą, parengė pirmąjį Administracinio teismo įstatymo projektą 1932 m., surašė šiam projektui žymųjį aiškinamąjį pagrindimo raštą, kuriuo 1937 m. rėmėsi IV Seimo komisija, rengdama Administracinio teismo įstatymą. M. Römeris troško dirbti administracinio teismo teisėju. Tačiau pagrindinis tikslas, dėl kurio jis norėjo, kad toks teismas būtų pagaliau įsteigtas, buvo organizuotos teisinės valstybės nebuvimas ir policinės valstybės įsigalėjimas.

M. Römerio dienoraščiuose administracinę teisę galima pažinti iš įvairių perspektyvų: kaip dėstyto dalyką, kaip policinės valstybės įsigalėjimo stabdymo įrankį, kaip galimybę ugdyti šalies inteligentijos atsakomybę dėl politinių, socialinių ir ekonominių problemų šalyje, kaip instrumentą, at-

skleidžiantį tų metų politikų, visuomenės veikėjų supratimą apie teisinę valstybę ir valdžių padalijimą.

Reikšminiai žodžiai: administracinė teisė, administraciniai teisiniai santykiai, administracinis teismas.

Įvadas

Tarpukario Lietuvoje nebuvo parašytų administracinės teisės vadovėlių, atliktų išsamesnių studijų, išskyrus keletą straipsnių, susijusių su atskirais administracinės teisės institutais¹, taip pat buvo studentų sudaryti administracinės teisės paskaitų konspektai². Taigi, kiekvienas užrašas, bent koks užsiminimas apie administracinę teisę 1918–1940 m. yra svarbus, nes leidžia nuodugniau suvokti Lietuvos administracinės teisės raidą.

Patį pirmoji monografija, susijusi su administracine teise, o konkrečiau – su administracinių aktų teisėtumo teisminės kontrolės institutu, pasirodė Lietuvoje 1928 m. Tai – M. Römerio knyga „Administracinis teismas“³. Administracinės teisės tematiką M. Römeris plėtojo ir kitose knygose⁴,

1 Pavyzdžiui, Kazys Laucius, „Administracinis baudimas mūsų įstatymdavystėje“, *Teisė* 44 (1938): 422–434; Kazys Laucius, „Administracinis baudimas mūsų įstatymų leidyboje“, *Teisė* 45 (1939): 54–67; Vladas Mačys, „Dėl valdininkų traukimo atsakomybėn“, *Teisė* 2 (1922): 45–49; Konstantinas Račkauskas, „Lietuvos administracinio teismo pradai“, *Teisė* 37 (1937): 55–65; Jonas Undraitis, „Administracinės baudos per 1938 metus“, *Teisė* 48 (1939): 355–362; B? Vasiliūnas, „Skundai priežiūros tvarka“, *Teisė* 43 (1938): 321–324; Stepas Vazbys, „Dėl „valdininko“ sąvokos mūsų įstatymuose“, *Teisė* 12 (1927): 98–101 ir t. t.

2 Petras Vilutis, *Administracinė teisė. Bendroji dalis* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, leidėjas – M. Kriauciūnas, 1939); *Administracinės teisės konspektas*. Pagal prof. Biržiškos programą (Rankraščio teisėmis, 1935); Vaclovas Biržiška, *Administracinės teisės programa* (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakultetas, 1937); Stasys Vanagas, *Administracinė teisė (užrašai), paruošti prisilaikant 1936/1937 m.m. prof. Biržiškos administracinės teisės programos* (Rankraščio teisėmis, 1937).

3 Mykolas Römeris, *Administracinis teismas* (Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928).

4 Mykolas Römeris, *Konstitucinės ir teismo teisės pasieniuose* (Kaunas: Spindulys, 1931); Mykolas Römeris, *Valstybė*. I tomas (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1934); Mykolas Römeris, *Valstybė*. II tomas (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisių fakulteto leidinys, 1935).

straipsniuose⁵, paskaitose⁶, studijose⁷. Nagrinėjo ją ir savo dienoraščiuose, pirmą kartą užsimindamas apie administracinius teisinius santykius 1920 m. kovo 31 d., o paskutinį – 1941 m. spalio 20 d. M. Römerio dienoraščiai, istorikų įvardyti epochiniais dokumentais⁸, leidžia sužinoti detalių, faktų, įvykių, kurių jokiuose moksliniuose, publicistiniuose straipsniuose, net ir oficialiuose dokumentuose neįmanoma surasti, pavyzdžiui, kaip mokslininkas rašė monografiją „Administracinis teismas“, kaip tų metų politikai suvokė administracinio teismo funkciją, administracinės teisės principus, kaip stipriai buvo įsigalėjusi kyšininkavimo ir piktnaudžiavimo valdžia tradicija, kaip M. Römeris Teisių fakultete norėjo dėstyti administracinę teisę vietoj V. Biržiškos, kaip stengėsi Valstybės Tarybai įdiegti administracinių aktų teisėtumo kontrolės funkciją, rengdamas Valstybės Tarybos statutą, kaip vylėsi, kad reformuojant teismus, bus įsteigtas ir administracinis teismas, kaip rengė 1932 m. Administracinio teismo įstatymo projektą, konsultavo 1937–1940 m. rengiant Administracinio teismo įstatymo projektus, kaip troško būti administracinio teismo teisėju. M. Römerio dienoraščiuose administracinės teisės tematiką galima pažinti iš įvairių perspektyvų: kaip dėstymo dalyką, kaip policinės valstybės įsigalėjimo Respublikoje stabdymo įrankį, kaip galimybę ugdyti šalies inteligentijos atsakomybę dėl politinių, socialinių ir ekonominių problemų šalyje, kaip instrumentą, atskleidžiantį tų metų politikų, visuomenės veikėjų supratimą apie teisinę valstybę, valdžių padalijimą.

Straipsnyje siekiama išanalizuoti vieną iš išlikusių iki šių dienų autentiškų šaltinių (M. Römerio dienoraščius), kuriame yra duomenų apie administracinę teisę, ir kai kurių jos institutų formavimąsi Lietuvoje 1918–1940 m. Taigi, rašant šį straipsnį, pagrindinis šaltinis buvo M. Römerio dienoraščiai. Didelė dalis šių dienoraščių iki šiolei nėra išversta į lietuvių kalbą ir jie nie-

5 Mykolas Römeris, „Vietos savivaldybės“, *Teisė* 3 (1922): 1–16; Mykolas Römeris, „Valstybės Taryba“, *Teisė* 16 (1929): 23–36.

6 Vieša paskaita „Teisinės valstybės organizacija“, skaityta 1927 m. rugsėjo 15 d. iškilmingame Lietuvos Universiteto posėdyje *Lietuvos universitetas 1927–1928 mokslo metais* (Kaunas: Lietuvos Universiteto leidinys, 1928), 6–31; Mykolas Römeris, *Valstybinė teisė*. Prof. Römerio skaitytų paskaitų stenogramos (Kaunas, 1930).

7 Mykolas Römeris, *Lietuvos valstybės konstitucijos reforma* (žurnalo *Teisė* priedas) (Kaunas: Dirvos, 1928).

8 Rimantas Miknys, „Mykolas Römeris – praeities metraštininkas ir analitikas“, *Prie Nemunelio*, 2020, 2 (45): 18.

kada nebuvo naudojami tokio pobūdžio tyrimuose. Tyrime panaudota dienoraščių medžiaga, rašyta nuo 1920 m. iki 1941 m. Iš tuo laikotarpiu rašytų dienoraščių net dešimtyje tomų vienaip ar kitaip buvo minima administracinė teisė, administracinis teismas, administravimo mokslas, administraciniai teisiniai santykiai, administraciniai aktai, įstatymo ir administracinio akto santykis, teisėtumas, valdininkų atsakomybė.

Tyrimo mokslinė bazė sudaryta iš Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos, Vilniaus universiteto bibliotekos rankraščių skyriuose saugomų šešių fondų medžiagos (LCVA: fondas 631 – Vytauto Didžiojo universitetas: apyrašas 12, byla 1173; fondas 923 – Lietuvos Respublikos Ministrų kabinetas: apyrašas 1, bylos 694, 1507; fondas 1557 – Antanas Tumėnas: apyrašas 1, byla 168; LMAVB RS: fondas 138 – Römerių giminės aktai, saug. vien. 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2325; fondas 163 – Biržiška Vaclovas saug. vien. 614, 615, 617; VUB RS: fondas 75 – Mykolas Römeris, saug. vien. 11, 12, 13, 14). Tačiau remiamasi ir kitais šaltiniais: moksliniais straipsniais, Seimo stenogramomis, spaudoje paskelbtomis publikacijomis, kuriuose rasti duomenys papildo M. Römerio pateiktą informaciją dienoraščiuose.

Atliekant tyrimą taikytas istorinis, lyginamasis, analitinis, deskriptyvinis, dokumentų analizės metodas. Nuorodų sąrašė naudojami trumpiniai LCVA (Lietuvos centrinis valstybės archyvas), LMAVB RS (Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius), VUB RS (Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius).

1. Savivalė, administracinės reformos, konferencijos, „Lietuvių enciklopedija“

Administracinius teisinius santykius M. Römeris pirmą kartą dienoraščiuose paminėjo 1920 m. kovo 31 d. Tada jis lankėsi dabartinės Baltarusijos teritorijoje Ilijoje, kurioje pamatė, kad policininkai teisingumą vykdė tiesiogiai, be jokių teisinių formalumų, „savivalės ir „stiprios rankos“ simboliu“, kad kyšininkavimas klestėjo, o administraciniai teisiniai santykiai beviltiški (lenk. *przykre*). Tuo jis nesistebėjo, akcentuodamas, kad nebuvo nacionalinio atstovavimo kontrolės, o vyriausybės organizuojamos okupuojant be jokio atskaitomybės valstybei elemento. M. Römeris nurodė, kad administraci-

niai teisiniai santykiai Lenkijoje vis dar netobuli, bet šioje teritorijoje jie dar liūdnesni, nes niekas nekontroliavo rajonų viršininkų, žandarų, hierarchinė kontrolė buvo itin netobula, neprasiskverbianti link žemiausių administracijos sluoksnių („kiekvienas rajono viršininkas ir kone kiekvienas žandaras <...> yra vos ne savavališkas budeliukas“). M. Römeris pastebėjo, kad tik valdymas, išplaukiantis iš suinteresuotų gyventojų, taip pat Seimo kontrolė gali panaikinti, numalšinti neteisėtumo siautėjimą⁹. Tais pačiais metais teisininkas paminėjo, kad Lietuvos valdžia jauna, įstaigose dirbo nekvalifikuoti asmenys, funkcionieriai veikė ne kaip teisėsaugininkai, o viešasis valdymas (lenk. *zarząd publiczny*) buvo konstruojamas tik žemės savininkų labui¹⁰. Iš esmės M. Römeris savo kritišku žvilgsniu įvardijo esminius teisinės valstybės trūkumus – piktnaudžiavimo valdžia vyravimą, visuomeninio intereso nepaisymą, administracinės teisės elementų nebuvimą.

Šiek tiek vėliau M. Römeris akcentavo, kad jaunos, besikuriančios savivaldybės ir jose dirbantys pareigūnai nesuvokia savo teisių ir kompetencijos. Jiems atrodo, kad jie turi reguliuoti visų gyvenimus ir visus santykius bendruomenėje, kad savivaldybių institucijos gali vykdyti teisingumą ir spręsti visus bendruomenės klausimus. M. Römeris nurodė, kad žino pavyzdžių, kai savivaldybės net civilinėse bylose dėl nekilnojamojo turto pasisavindavo teismų ir antstolių kompetenciją. Teisininkas akcentavo, kad mūsų žmonės dar neturėjo savivaldos mokyklos, o jei tokia ir buvo rusų laikais, tai ji buvo sugadinta žemės savininkų savivalės. Trumpai užėmus teritoriją bolševikams, jie paliko neatsakingos vietos valdžios institucijų modelius. Vietos valdžią M. Römeris laikė viena iš didžiausių administracinių teisiųjų santykių problemų Lietuvoje ir Latvijoje. Jo nuomone, tokia vietos valdžia tik kenkė teisinei valstybei ir darė didelę žalą gyventojams¹¹.

1921 m. rugsėjo 9 d. M. Römeris užsiminė apie Lietuvos administracinio statuto projektą (metmenis), kuris buvo atsiųstas iš Vilniaus Užsienio reikalų ministerijai. Pagrindinė metmenų idėja buvo vietos valdžią grįsti decentralizacijos ir rajonų autonomijos principais. Ministerija projektą perdavė išna-

9 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1920 m. kovo 16-oji–1921 m. sausio 12-oji* (1920 m. kovo 31 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011), 21.

10 *Ibid.*, 69.

11 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1921 m. sausio 13-oji–lapkričio 7-oji* (1921 m. kovo 30 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012), 143.

grinėti komisijai, kurią sudarė A. Janulaitis, P. Leonas, S. Rozenbaumas. Projektą rengė Vilniaus lietuvių ir asmenų, prijaučiančių lietuviams, būreliai, kuriems, pasak M. Römerio, vadovavo Biržiškos ir galbūt T. Vrublevskis¹². Projekto likimas nežinomas.

Nors M. Römeris ir nedėstė administracinės teisės, bet nuolatos domėjosi administracinėmis reformomis, naujovėmis. Tai liudija 1923 m. rugsėjo 25 d. parašyta žinutė, kurioje minimi planai vykti į sociologijos kongresą Romoje. Ten turėjo būti diskutuojama apie administracijos sąvoką to meto valstybės koncepcijų kontekste. Kongreso turinį vėliau teisininkas aprašė Lietuvos universiteto Teisių fakulteto darbuose¹³. Maža to, M. Römeris nurodė galimybę apsilankyti Administracinės teisės tarptautiniame kongrese¹⁴, kuris turėjo vykti 1930 m. rudenį Madride, tačiau lėšų kelionei nebuvo skirta¹⁵. Mokslininkas 1931 m. rugsėjo 25 d. gavo pranešimą, kad dėl teisininko mokslinės veiklos jis paskirtas Rumunijos administracinių mokslų instituto nariu korespondentu¹⁶.

M. Römeris dienoraščiuose rašė apie Teisininkų draugiją, kurioje, be kitų teisinių klausimų, buvo diskutuojama įvairiais administracinės teisės klausimais. Antai jis rašė, kad 1923 m. spalio 6 d. teismo salėje (matyt, turėta galvoje Vyriausiojo Tribunolo teismo salė) įvyko Teisininkų draugijos susitikimas, kuriame skaityti pranešimai. Vienas iš jų buvo susijęs su vietos valdžios priimamų administracinių aktų problematika¹⁷.

1924 m. gruodžio 4 d. M. Römeris rašė apie pareigūnų atsakomybę. Tiesa, ne administracinę, o baudžiamąją. Jis pastebėjo, kad, priėmus Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbų sutvarkymo įstatymą¹⁸ ir jo 34 straipsnyje įtvirtinus nuostatą, kad visi valstybės valdininkai, nusikaltę eidami savo parei-

12 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1921 m. sausio 13-oji–lapkričio 7-oji* (1921 m. rugsėjo 9 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2012), 361.

13 Mykolas Roemeris, *Trečiasis tarptautinis sociologijos kongresas Romoje* (Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1925).

14 Römer Michał, *Dziennik 1928–1930* (1930 m. gegužės 6 d.), LMAVB RS, f. 138-2259, l. 249.

15 *Ibid.*, 275.

16 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1931 rugsėjo 25 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 201.

17 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1923 m. balandžio 11-oji–1924 m. kovo 21-oji* (1923 m. spalio 6 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011), 274.

18 „Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbų sutvarkymas“, *Laikinosios Vyriausybės žinios*, 1919, Nr. 2-3.

gas, traukiami atsakomybėn tokia pat tvarka kaip ir visi kiti kaltinamieji. Teisininkas aprašė tokios nuostatos istorinę pradžią. Ja buvo panaikintos carinėje Rusijoje galiojusios vadinamosios administracinės garantijos, kurios neleido pareigūno patraukti baudžiamojon atsakomybėn be oficialaus jo valdžios leidimo. Taigi, carinės Rusijos prokuratūra neturėjo jokių įgaliojimų šiuo klausimu, kol biurokratijos viršūnė nesuteikė leidimo patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Taip, pasak M. Römerio, biurokratija galėdavo paslėpti bet kokį nusikaltimą. Neseniai paskelbusioje savo nepriklausomybę Lietuvoje ši biurokratijos privilegija buvo panaikinta. Šį istorinį ekskursą M. Römeris prisiminė tada, kai teisingumo ministras V. Karoblis kreipėsi į Vyriausiąjį Tribunolą, prašydamas išaiškinti, ar Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbų sutvarkymo įstatymo 34 straipsnis taikytinas ministrams. Situacija konkrečiai buvo susijusi su tuo metu jau buvusio vidaus reikalų ministro E. Draugelio sprendimu per Seimo rinkimus sunaikinti valstiečių partijos agitacinius plakatus¹⁹. Apie administracines garantijas M. Römeris užsiminė ir savo paskaitose²⁰.

Dienoraščiuose M. Römeris ne kartą gvildeno įstatymo ir administracinio akto santykį. Antai 1925 m. balandžio 24 d. teisininkas užsiminė apie teisingumo ministro įsakymą dėl privalomo teisėjų togų ir berečių dėvėjimo. Jo nuomone, toks teisinis reguliavimas galimas tik įstatymu, o ne poįstatyminiu teisės aktu²¹. Be to, rašyta ir apie neteisėtai priimto administracinio akto teisinės pasekmės. Pavyzdžiui, Vyriausiojo Tribunolo teisėjas A. Janulaitis 1925 m. buvo atleistas iš teisėjo pareigų. Šio nušalinimo teisėtumas kėlė daug diskusijų. M. Römeris rašė, kad jeigu nušalinimas buvo neteisėtas, tai naujo teisėjo priėmimas į neteisėtai nušalinto teisėjo pareigas taip pat yra neteisėtas²². M. Römeris taip pat stebėjosi vyriausybės nutarimu atšaukti gegužės 1 d. kaip atostogų dieną, nepakeitus Švenčių ir poilsio įstatymo²³:

19 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1924 m. gruodžio 4 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 3.

20 Mykolas Römeris, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. I tomas (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakulteto leidinys, 1937), 231–235.

21 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. balandžio 24 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 73.

22 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. liepos 2 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 108.

23 „Švenčių ir poilsio įstatymas“, *Vyriausybės žinios*, 1930, Nr. 328-2247. Šiame įstatyme gegužės pirmos dienos tarp įvardytų nedarbo dienų jau nebuvo, aut. past. – I. D.

„Taigi įstatymas numato vieną, o administracinė praktika – kitą“²⁴.

M. Römeriui teko svarstyti Valstybės Tarybos kompetenciją. Antai 1929 m. gegužės 3 d. M. Römeris rašė apie tuo metu finansų ministro J. Tūbelio prašymą patikslinti, ar Valstybės Taryba įgaliota oficialiai aiškinti įstatymus, neatsižvelgdama į vieną ar kitą konkretų administracinį aktą. M. Römeris buvo paprašytas parengti atsakymą, kuriuo pagrįstų tokio veiksmo neleistinumą. Tačiau mokslininkas padarė išvadą, kad toks veiksmas logiškai kyla iš kitų Valstybės Tarybos funkcijų, todėl tokia Tarybos kompetencija leistina. Valstybės Tarybos posėdyje dėl šio klausimo nuomonės išsiskyrė ir atsakymo pateikimas buvo atidėtas. O M. Römeris paskui prisipažino ir pats abejojantis dėl tokio atsakymo²⁵.

M. Römeris 1930 m. įvardijo Lietuvos teisininkus, kurie domėjosi viešąja teise. Tai – buvęs teisingumo ministras A. Tumėnas, buvęs Užsienio reikalų ministerijos juriskonsultas T. Petkevičius, baudžiamosios teisės dėstytojas V. Stankevičius, Teisų fakulteto Istorijos katedros vedėjas A. Janulaitis, romėnų teisės dėstytojas A. Tamošaitis, administracinės teisės dėstytojas V. Biržiška, Klaipėdos krašto teisės žinovas, Užsienio reikalų ministerijos juridinis patarėjas J. Robinzonas, advokatas D. Nargelevičius, ejęs Vidaus reikalų ministerijos juriskonsulto pareigas, Savivaldybių departamento plenarinių posėdžių pirmininko pareigas, skaitęs administracinės teisės paskaitas tarnautojų administraciniuose kursuose, buvęs vidaus reikalų ministras V. Požėla, Teisingumo ministerijos tarnautojas advokatas V. Fridšteinas, advokatas V. P. Raulinaitis, Valstybės Tarybos narys Z. Starkus, Užsienio reikalų ministerijos sekretorius L. Natkevičius, Užsienio reikalų ministerijos juriskonsultas K. Grauzinis ir, žinoma, pats M. Römeris²⁶. Mokslininkas šiuos asmenis prisiminė rengdamas „Lietuvių enciklopediją“. Enciklopedijos rengimo idėjos pagrindinis autorius buvo V. Biržiška. M. Römeris prisipažino, kad jam teko enciklopedijai parengti žodžių, susijusių su administracine teise, reikšmes: „administracija“, „administracinė teisė“, „administracinis aktas“, „aktas“, „administracinis teismas“, „administracinis režimas“, „atsakomybė“²⁷.

24 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1930 m. gegužės 1 d.), LMAVB RS, f. 138-2259, l. 247.

25 Römer Michał, Dziennik 1928–1930 (1929 m. gegužės 3 d.), LMAVB RS, f. 138-2259, l. 65.

26 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 gruodžio 15 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 61.

27 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1931 rugsėjo 5 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 191.

2. Administracinė teisė Teisių fakultete

1922 m. lapkričio 12 d. M. Römeris pirmą kartą rašė apie administracinę teisę kaip apie dėstyto dalyką. Jis nurodė, kad tą dieną vyko Teisių fakulteto dėstytojų susirinkimas, kuriame buvo paminėta, kad administracinę teisę dėstė V. Biržiška, tuo metu ėjęs Teisių fakulteto sekretoriaus pareigas²⁸. Straipsnio autorės žiniomis, V. Biržiška administracinės teisės dalyką Teisių fakultete dėstė iki pat 1940 m.²⁹. Dienoraščiuose M. Römeris vis užsimindavo apie V. Biržiškos mokslinius darbus. Antai 1924 m. gegužės 23 d. teisininkas pastebėjo, kad V. Biržiška nebuvo paskelbęs jokių darbų administracinės teisės tema, neparašęs vadovėlio studentams. Tačiau M. Römeris akcentavo, kad V. Biržiška labai nusipelnęs Teisių fakultetui, kadangi jis buvo universiteto bibliotekininkas, turėjęs unikalių bibliografijos žinių, mėgęs archyvus, kolekcionavęs įvairius raštus, rankraščius ir pan., buvęs „neišsenkančio darbštumo“³⁰, „Kaune niekas nėra toks knygų mylėtojas ir žinovas, toks bibliografas ir bibliofilas, koks jis yra“³¹. Dar vėliau ir vėl buvo pabrėžta, kad V. Biržiška parašė ir paskelbė daug rimtų darbų, tačiau visi jie buvo susiję su Lietuvos bibliografija ir nė vienas – su administracine teise, t. y. dalyku, į kurį jis Teisių fakultete turėjo gilintis³². Matyt, dėl šios priežasties V. Biržiškai 1930 m. nebuvo patvirtintas profesoriaus mokslo laipsnis³³. Kita vertus, tais metais ir daugiau dėstytojų negavo norimo mokslo laipsnio. Tai M. Römeris traktavo kaip vyriausybės bausmę už tai, kad Teisių fakultetas nebuvo lojalus³⁴. Po to, kai M. Römeris aplankė Respublikos Prezidentą, V. Biržiškai buvo suteiktas norimas laipsnis pripažįstant, kad šis mokslininkas atsidavęs universitetui, sukūręs universiteto biblioteką, nuolatos ėjęs Fakulteto

28 Römer Michał, *Dziennik 1921–1923* (1922 m. lapkričio 12 d.), LMAVB RS, f. 138-2255, l. 166.

29 *Teisinių kalendorius 1940 metams*, redagavo Z. Toliušis (Kaunas: AB „Varpas“, 1939), 241.

30 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1924 m. kovo 22-oji–1924 m. lapkričio 29-oji* (1924 m. gegužės 23 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020), 101.

31 Römer Michał, *Dziennik 1924–1926* (1925 m. liepos 20 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 117.

32 Römer Michał, *Dziennik 1928–1930* (1930 vasario 15 d.), LMAVB RS, f. 138-2259, l. 209; (1930 m. kovo 3 d.), l. 217.

33 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1930 rugpjūčio 29 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 7.

34 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1930 rugpjūčio 30 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 8.

sekretoriaus pareigas, gerai skaitęs paskaitas, rimtai dirbęs bibliografijos ir istorijos srityje, svariai prisidėjęs prie Lietuvos tautinio atgimimo³⁵. Tačiau ir vėliau buvo konstatuojamas mokslinių darbų administracinės teisės klausimais trūkumas. Antai 1934 m. M. Römeris ir vėl nurodė, kad V. Biržiška, būdamas Teisės fakulteto profesoriumi, negalėjo būti žymus, nes dėstė administracinę teisę, kuriai jis neįtė nei traukos, nei aistros, ši teisės šaka nebuvė jo specialybė. Jo kaip profesoriaus vieta, pasak M. Römerio, mieliau būtų Humanitarinių mokslų fakultete. Tačiau čia pat teisininkas paminėjo, kad V. Biržiška buvo rimtas bibliografijos specialistas, knygų ir lietuviškų spaudinių, Lietuvos intelektualinės kultūros istorijos ekspertas, taip pat kruopštus fakulteto administratorius: „Aš jį vertinu ir myliu. Tai žmogus, vertas vyro vardo“³⁶.

1925 m. vasario 1 d. M. Römeris pasidžiaugė, kad J. Vileišis papildė Teisių fakulteto Administracinės teisės katedrą, dėstydamas vietos valdžios teisę ir socialinę apsaugą³⁷. Ir iš tikrųjų J. Vileišis nuo 1925 m. dėstė administracinę teisę ir savivaldybių ūkio politiką bei socialinę apsaugą³⁸. Nuo 1937 m. administracinę teisę taip pat dėstė asistentas S. Žakevičius³⁹.

M. Römeris dienoraščiuose minėjo dar vieną įdomų faktą dėl administracinės teisės dėstymo. Po to, kai 1928 m. pasirodė jo monografija „Administracinis teismas“, autorius išreiškė norą dėstyti administracinę teisę vietoj V. Biržiškos⁴⁰. Tačiau tik 1936 m. M. Römeris ekonomistams pradėjo dėstyti viešosios teisės kursą, kuriame buvo sujungti konstitucinės ir administracinės teisės pagrindai. Jis prisipažino, kad jį visada domino ir traukė (lenk. *„miałem zawsze pociąg“*) administracinė teisė, nes tai buvo dar tik besiformuojanti teisės šaka, išgyvenanti intensyvaus kūrimosi etapą. Be to, mokslininkas ir vėl tvirtino, kad tuo laikotarpiu (1927–1929 m.), kai rašė ir išleido minėtą monografiją, planavo nebedėstyti konstitucinės teisės, o pradėti dėstyti administracinę teisę. Jis norėjo pasikeisti su V. Biržiška, siūlydamas jam

35 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1930 rugsėjo 5 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 11.

36 Römer Michał, Dziennik 1933–1935 (1933 m. spalio 14 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 75.

37 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 vasario 1 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 32.

38 *Teisininkų kalendorius 1928 metams*, redagavo Z. Toliušis (Kaunas: AB „Varpas“, 1927), 207.

39 Teisių fakulteto taryba, 1937 m. rugsėjo 9 d., LCVA, f. 631, ap. 12, b. 999, l. 22.

40 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 19 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 457.

dėstyti konstitucinę teisę. Tačiau šis atsisakė, M. Römerio teigimu, ne todėl, kad jam patiko administracinė teisė, o todėl, kad jis jau buvo susikūręs tam tikrą šio dalyko dėstyimo sistemą, o konstitucinė teisė jam taip pat nepatiko, todėl tai būtų buvusi nauja našta⁴¹.

1933 m. rugsėjį pasklido kalbos apie tai, kad Teisių fakultete planuojama dėstyti Klaipėdos krašto administracinę teisę⁴². Ši idėja nebuvo greitai įgyvendinta, nes 1936 m. vasarį M. Römeris vėl paminėjo tokį planą. Paminėjo ir daugiau galimų pasikeitimų – planuota pradėti dėstyti ekonomikos teisę, kurią sudarytų ir civilinės, ir administracinės teisės klausimai⁴³. Vis dėlto nuo 1937 m. Teisių fakultete pradėta dėstyti Klaipėdos krašto administracinę teisę. Ją dėstė A. Baumgartenas⁴⁴.

M. Römeris, nuodugniai besidomintis administracine teise ir būdamas Vytauto Didžiojo universiteto rektoriumi, tarpininkavo, kad Teisių fakulteto studentai važiuotų stažuotis į užsienio universitetus ir gilintų teisės žinias. Be to, vyresnės kartos dėstytojai (P. Leonas, A. Kriščiukaitis, A. Jaščenko, V. Mačys) jau nebedėstė, o Fakultetui reikėjo kvalifikuotų mokslininkų. Tai gi, reikėjo jaunų mokslininkų, taip pat ir gero administracinės teisės specialisto, o jų Lietuvoje nebuvo. Planuota, kad S. Žakevičius gilins administracinės teisės žinias Europos ir JAV universitetuose. M. Römeris iškėlė užduotį S. Žakevičiui tapti anglosaksų viešosios teisės sistemos specialistu⁴⁵. Tikėtasi, kad jis ištirs JAV valstybės administracinės veiklos raidą, nustatys esmines gaires, teines formas, atliks palyginimą su Europoje vyraujančia Prancūzijos administracine teisine sistema⁴⁶. S. Žakevičius nuo 1934 m. iki 1937 m. stažavosi Paryžiaus, Londono ir Harvardo universitetuose⁴⁷.

Po 1940 m. M. Römeris dienoraščiuose dar keletą kartų paminėjo administracinės teisės dalyką. 1940 m. rugsėjį jis atkreipė dėmesį, kad Administracinės teisės katedrai formaliai vadovavo V. Biržiška, o faktiškai –

41 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1936 m. lapkričio 19 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 119.

42 Römer Michał, *Dziennik 1933–1935* (1933 m. rugsėjo 18 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 62.

43 Römer Michał, *Dziennik 1933–1935* (1936 m. vasario 20 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 504.

44 *Teisininkų kalendorius 1937 metams*, redagavo Z. Toliušis. (Kaunas: AB „Varpas“, 1936), 256.

45 S. Žakevičiaus nežinomos datos laiškas Vaclovui Biržiškai, LMAVB RS, f. 163-617, l. 6.

46 Römer Michał, *Dziennik 1933–1935* (1935 m. lapkričio 16 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 104.

47 Apie tai plačiau žr.: Ieva Deviatnikovaitė, „Administracinės teisės raida Lietuvoje: mokslinės stažuotės Lietuvoje“, *Logos* 108 (2021): 177–189.

S. Žakevičius⁴⁸. Jis buvo parengęs gana plačią ir išsamią administracinės teisės dalyko dėstymo programą⁴⁹. 1941 m. nurodyta, kad ekonomikos studentams ir toliau buvo dėstomas kombinuotas administracinės ir konstitucinės teisės dalykas⁵⁰.

Administracinės teisės žinių reikėjo būsimiems teismų darbuotojams. M. Römeris minėjo važiuodavęs į Klaipėdą dalyvauti kandidatų į teismų referentus egzaminuose. Juose, be klausimų iš civilinės, baudžiamosios, tarptautinės, komercinės, vekselių ir romėnų teisės, būdavo klausimų ir iš konstitucinės bei administracinės teisės, taikant Klaipėdos krašto statuto normas⁵¹.

3. Administracinė teisė ir Prancūzija

M. Römeris nemažai rašė apie administracinę teisę ir Prancūziją, nes būtent prancūzų teisininką ir sociologą M. Hauriou laikė šiuolaikinės administracinės teisės pradininku⁵². Todėl mokslininkas dėjo visas pastangas, kad lietuvių teisininkai kuo nuodugniau susipažintų su prancūzų administracinės teisės pagrindais. M. Römeris organizavo prancūzų profesorių paskaitas apie administracinę teisę ir Prancūzijos Valstybės tarybos kompetenciją bei vėliausią jos jurisprudenciją. Kai M. Römeris kaip Vytauto Didžiojo universiteto rektorius lankėsi Prancūzijoje, jis pakvietė atvykti į Kauną Paryžiaus universiteto profesorių A. Mestre⁵³.

A. Mestre atvyko ir 1937 m. spalio 8(?) d. skaitė universitete paskaitą „Bendrieji prancūzų viešosios teisės bruožai“ (pranc. „*Caracteres généraux du droit public français*“). M. Römeris aprašė šią paskaitą: auditorijoje buvo gausu studentų, profesorių, kitų svečių. Prezidiume sėdėjo jis pats, A. Mestre, Prancūzijos parlamentaras G(?) F(?) Dulongas ir švietimo viceministras K. Masiliūnas. Pirmiausia A. Mestre kalbėjo apie bendras Prancūzijos viešosios teisės prielaidas:

48 Römer Michał, Dziennik 1938–1941 (1940 m. rugsėjo 16 d.), VUB RS, f. 75-MR13, l. 316.

49 Administracinės teisės programa 1940–1941. LTSR Valstybinio Vilniaus universiteto Teisės mokslų fakultetas. Vilnius, 1941, p. 2–16.

50 Römer Michał, Dziennik 1941–1943 (1941 m. spalio 20 d.), VUB RS, f. 75-MR14, l. 115.

51 Römer Michał, Dziennik 1933–1935 (1933 m. spalio 25 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 80; Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1936 m. liepos 28 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 62.

52 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1932 lapkričio 25 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 414.

53 Römer Michał, Dziennik 1933–1935 (1935 m. gruodžio 14 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 470.

1789 m. Žmogaus ir piliečio teisių deklaracijos principus, valdžių padalijimo principą. Tačiau įdomiausia ir informatyviausia paskaitos dalis, pasak M. Römerio, buvo apie Prancūzijos administracinę struktūrą. A. Mestre pasakojo, kad viešoji teisė grindžiama nelygybe tarp administracijos viešųjų veikėjų ir pavaldinių, t. y. privačių asmenų. Ši nelygybė pasireiškė valdžios privilegijomis, įsakymų privilegijomis ir paklusnumo pareiga, tačiau visa tai grindžiama bendru interesu, visuomenės gerove, prievarta pateisinama tik siekiant ginti viešąjį interesą. M. Römeris akcentavo, kad tokia buvo Prancūzijos Valstybės tarybos oficialioji doktrina, kuria paremta visa to meto administracinė teisė, socializuojanti valdžios privilegiją⁵⁴. Po keleto dienų prancūzų profesorius skaitė paskaitą Teisinių draugijoje apie Prancūzijos Valstybės tarybą⁵⁵. Ši paskaita buvo stenogramuojama ir išspausdinta žurnale „Teisė“⁵⁶. A. Mestre konsultavo lietuvius dėl Seimo komisijos 1937 m. rengiamo Administracinio teismo įstatymo projekto – jam buvo siunčiami šio projekto vertimai, atlikti K. Račkausko ir F. Mackaus⁵⁷.

M. Römeris dienoraščiuose neretai minėjo Prancūzijos Valstybės tarybą, vis primindamas jos praeitį ir tai, kaip išsirutuliojo administracinių aktų teisėtumo teisminė kontrolė Prancūzijoje. Mokslininkas 1928 m. įsteigtoje Lietuvos Valstybės Taryboje matė prancūzų Valstybės tarybos atgarsius ir tikėjosi, kad lietuviškoji Valstybės Taryba ilgainiui įgis tokį patį autoritetą kaip ir prancūziškoji⁵⁸. Pasak M. Römerio, Valstybės Tarybai suteikta stebėjimo funkcija turėjo priminti Prancūzijos Valstybės tarybos kompetenciją iki 1872 m., kol šiai dar nebuvo nustatyta teisminė funkcija⁵⁹. Dar prieš tapdamas Valstybės Tarybos nariu, teisininkas tikėjosi, kad Valstybės Taryba ilgainiui atliks administracinio teismo funkciją⁶⁰.

Prieš pradėdamas rašyti savo kapitalinį veikalą „Administracinis teismas“, M. Römeris buvo įsitikinęs, kad, be kitų valstybių, daugiausia remsis

54 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. spalio 9 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 281.

55 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. 19 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 286.

56 Achille Mestre, „Prancūzijos Valstybės Taryba“, *Teisė* 42 (1938): 191–202.

57 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. lapkričio 8 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 296.

58 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. rugsėjo 21 d. ir 22 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 443–444.

59 Mykolas Römeris, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos* (Vilnius: Mintis, 1990), 402.

60 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. rugsėjo 22 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 444.

labiausiai išsivysčiusia Prancūzijos administracinės sistemos analize⁶¹. Be to, dienoraščiuose mokslininkas pabrėžė, kad to meto kontinentinė teisė kilo iš Didžiosios Prancūzijos revoliucijos, iš kurios išsirutuliojo speciali administracinės teisės ir administracinių teismų struktūra⁶².

4. Politikos mokslų mokykla ir Administracinių mokslų institutas

M. Römeris puoselėjo mintį įsteigti Politikos mokslų mokyklą. Tokios mokyklos steigimas sietinas su rūpinimusi to laiko Lietuvos ekonomine ir politine situacija, santykiais su valstybėmis kaimynėmis, taip pat su kitų valstybių pavyzdžiais. Antai tokia mokykla buvo įsteigta Lenkijoje, o 1930 m. toks darinys buvo įsteigtas ir okupuotame Vilniuje⁶³. Apie Mokyklą M. Römeris kalbėjo duodamas interviu spaudoje („Lietuvos žinios“, „Naujoji Romuva“ ir t. t.), be to, su šia idėja jis supažindino Ekonominių studijų draugijos narius, kurie jai pritarė⁶⁴. Viename iš straipsnių M. Römeris nurodė Mokyklos tikslą, taip pat ir teisinę organizacinę formą: „Politinių Mokslų Mokykla skiriama tiek akademiniam jaunimui – jo akademinėms studijoms papildyti, tiek diplomuotiems jauniems žmonėms, kurie norėtų savo įgytąjį mokslą tiksliau surišti su socialiniu gyvenimu ir jį aktualizuoti. Ši Mokykla negali ir neturi būti įvilкта į universitetą, bet turi būti įsteigta greta jojo, kaip laisva aukštoji mokykla“⁶⁵. Mokyklos steigimo aiškinamajame rašte nurodyta, kad „Lietuvai esant nedidelei valstybei, dėl jos tautinių problemų tenka grumtis su itin stipriais kaimynais. Tarptautinėje valstybių bendruomenėje <...> Lietuvai tenka rūpintis tokiu klausimu, kaip kad tautos vieningumo idėjos realizavimas“⁶⁶. Atitinkamai tikėtasi, kad, įsteigus tokią mokyklą, inteligentija bus ugdoma jausti didesnę atsakomybę dėl politinių, socialinių ir

61 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. liepos 9 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 41.

62 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. liepos 12 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 42.

63 Vygintas Bronius Pšibilskis, „Mykolas Römeris – politikos studijų Lietuvoje iniciatorius“, iš *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Tomas 13. (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1996), 124.

64 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1933 sausio 18 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 442.

65 Mykolas Roemeris, „Politinių mokslų mokyklos Lietuvoje reikalu“, *Naujoji Romuva*, 114 (1933): 224.

66 Aukštosios Politinių Mokslų Mokyklos reikalu, LCVA, f. 923, ap. 1., b. 1507, l. 71.

ekonominių problemų⁶⁷.

Mokyklos organizacinio komiteto posėdžiai dažniausiai vykdavo M. Römerio bute. Komitetą sudarė I. Tamošaitis, J. Lapėnas, V. Kvieska, E. Turauskas, V. Juodeika, J. Tomkus, M. Kavolis, L. Natkevičius, J. Kriščiūnas, ir, žinoma, M. Römeris⁶⁸. Komiteto patvirtintame mokyklos mokymo programos projekte buvo numatyta dėstyti bendruosius, politikos, socialinius, ekonominius, administracinius dalykus. Planuota Mokyklą sudaryti iš politikos bei administracinio ir ekonominio skyrių⁶⁹. Galiausiai buvo susiderėta numatyti politinį, socialinį, ekonominį ir administracinį skyrius⁷⁰.

M. Römeris gana detaliai dienoraščiuose aprašė Politikos mokslų mokyklos programos turinį. Bendrųjų dalykų programoje numatyti tokie dalykai: politiniai ir socialiniai lietuvių tautos istorijos bruožai, nepriklausomos Lietuvos politinė raida nuo 1918 m. ir jos konstitucinė teisė, Lietuvos nacionaliniai (valstybės) klausimai (Lietuvos tautinės ir valstybinės problemos), įskaitant bylas, susijusias su Vilniaus ir Klaipėdos kraštais, tautinio ūkio mokslo pagrindai, tautos politinis ir socialinis ugdymas (auklėjimas), sociologijos sistema ir jos doktrinos, šiuolaikinės idėjos ir socialiniai bei politiniai judėjimai (sąjūdžiai), įvadas į politiką, įvadas į šiuolaikines tarptautines problemas. Politikos skyriaus temų ciklas turėjo apimti Lietuvos užsienio ir vidaus politiką, XIX–XX a. tarptautinių santykių istoriją, Šiaurės Rytų Europos klausimus, valstybės ir bažnyčios santykius, Lietuvos politinę ir ūkio geografiją, modernios valstybės raidą, Lietuvos tarptautinę ekonomiką ir prekybą su užsienio valstybėmis, tarptautinės viešosios teisės principus. Socialinio skyriaus dalykų ciklas turėjo apimti socialinę politiką, socialinės teisės teoriją, kapitalizmo raidą ir naujų ūkio formų problemas, socialinės teisės funkciją ir teisės mokslą, Vakarų Europos doktrinų ir socialinių judėjimų (sąjūdžių) istoriją, visuomenės veikimo metodiką ir principus, viešąją nuomonę ir spaudą, viešosios teisės sistemą ir privatinę teisę, modernios valstybės raidą, principus, miestą ir kaimą⁷¹.

67 Aukštosios Politinių Mokslų Mokyklos reikalai, LCVA, f. 923, ap. 1., b. 1507, l. 71.

68 *Ibid.*, 70.

69 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1933 balandžio 1 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 478.

70 Aukštosios Politinių Mokslų Mokyklos programa, LCVA, f. 923, ap. 1., b. 1507, l. 73–74.

71 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1933 balandžio 1 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 478; Aukštosios Politinių Mokslų Mokyklos programa, LCVA, f. 923, ap. 1., b. 1507, l. 73.

Administravimo ir ekonomikos skyrių temų ciklas taip pat buvo aptartas. Administravimo skyriaus temų ciklas turėjo apimti administravimo mokslo pagrindus, administravimo techniką ir racionalizavimą, anglų, prancūzų ir vokiečių administracijos sistemą, Lietuvos valstybės administraciją, vietos valdžios organizaciją ir ūkio politiką, valdininko valstybines ir visuomenines pareigas, valstybės ir socialinių sektorių, įmonių ir įstaigų administravimą, Lietuvos finansų sistemą ir politiką, viešosios teisės sistemą. Ekonomikos skyriaus programą turėjo sudaryti tokie dalykai: Lietuvos tarptautinė ekonomika ir užsienio prekyba, Lietuvos ūkis ir politika, kapitalizmo raida ir naujų ūkio formų problema, bendradarbiavimas, politinė ir ekonominė geografija, Lietuvos finansų sistema ir politika, įmonių ir įstaigų administravimas, ekonominių doktrinų istorija, viešosios teisės sistema ir privatinė teisė⁷².

Daugiau vertingesnių pastebėjimų apie Politikos mokslų mokyklą nebuvo, išskyrus tai, kad M. Römeris, sakydamas kalbą 1934 m. rugsėjį Vytauto Didžiojo universitete, paminėjo šią mokyklą kaip jau įsteigtą⁷³. Tačiau buvo kitaip. B. V. Pšibilskis atskleidė Mokyklos likimą: 1933 m. spalio 17 d. buvo pasirašyti Mokyklos draugijos įstatai, vėliau išrinkta valdyba, kartu su Mokyklos statutu, programa, aiškinamuoju raštu švietimo ministrui įteiktas pareiškimas leisti steigti Mokyklą, tačiau ji taip ir liko neįsteigta⁷⁴.

M. Römeris kaip rektorius inicijavo kito centro steigimą – Tarptautinio administracinių mokslų instituto skyrių Lietuvoje. Pats institutas buvo įsteigtas Briuselyje. Norėta įsteigti jo filialą Kaune. Buvo planuota, kad jame bus dešimt narių: vidaus reikalų viceministras (?) Giedraitis, Valstybės Tarybos narys J. Byla, advokatas J. Robinzonas, M. Römerio padėjėjas K. Račkauskas, Administracinės teisės katedros asistentas ir būsimasis Skyriaus sekretorius S. Žakevičius, profesorius V. Biržiška, burmistras A. Merkys, profesorius T. Petkevičius, Lietuvos banko valdybos direktorius Z. Starkus, Ministrų kabineto generalinis sekretorius V. Mašalaitis. Šių asmenų kandi-

72 Römer Michał, Dziennik 1930–1933 (1933 balandžio 8 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 482; Aukštosios Politinių Mokslų Mokyklos programa, LCVA, f. 923, ap. 1., b. 1507, l. 73.

73 Römer Michał, Dziennik 1933–1936 (1934 rugsėjo 15 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 243.

74 Plačiau: Vyngintas Bronius Pšibilskis, „Mykolas Römeris – politikos studijų Lietuvoje iniciatorius“, iš *Lietuvių atgimimo istorijos studijos*. Tomas 13. (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1996), 128–129.

datūros turėjo būti pateiktos Institutui Briuselyje svarstyti⁷⁵. Daugiau apie institutą M. Römeris neužsiminė. Autorės žiniomis, būtent S. Žakevičius, stažuodamasis JAV ir Vakarų Europos universitetuose, aiškinosi analogiškų institucijų veikimą kitose valstybėse, tarėsi su užsienio mokslininkais dėl mokslinių tyrimų viešosios administracijos srityje organizavimo⁷⁶, planavo susipažinti su Briuselyje veikusio Tarptautinio administracinių mokslų instituto veikla⁷⁷, aplankyti Niujorko Kolumbijos universiteto Viešosios administracijos institutą⁷⁸. Vėliau buvo kalbėta ir apie Socialinių mokslų instituto steigimą: institutą turėjo sudaryti ekonomikos, tarptautinės teisės ir santykių, viešosios teisės ir viešosios administracijos skyriai, o instituto tikslas turėjo būti palaikyti santykius su tarptautinėmis organizacijomis, rinkti medžiagą, atlikti studijas, kurios pagelbėtų spręsti kilusias „kokias nors“ Lietuvoje problemas⁷⁹. Šio instituto M. Römeris dienoraščiuose neminėjo, bet gal tai buvo transformuota Tarptautinio administracinių mokslų instituto Lietuvos skyriaus idėja, nes teisininkas 1939 m. spalį Teisių fakulteto tarybai pateikė planą dėl Administracijos skyriaus steigimo prie Teisių fakulteto⁸⁰. Jame nurodyta, kad tai neturėjo būti paprastas darinys, kuriame organizuojamos tiktai administracinės technikos ir viešosios teisės studijos, bet darinys, kuriame atitinkamomis studijomis būtų ruošiama inteligentija plačiai administracinei, socialinei ir valstybinei politinei veiklai. Tai turėjo būti skyrius, panašus į valstybinių mokslų ar politinių ir socialinių mokslų mokyklą⁸¹. M. Römeris argumentavo tokių darinių reikalingumą Lietuvos geopolitine padėtimi tarp Vakarų ir Rytų, kaimynyste su sovietais, sudėtingomis socialinėmis ir kultūrinėmis problemomis⁸². Nei vienas iš minėtų projektų nebuvo įgyvendintas.

75 Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1938 m. sausio 22 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 333.

76 S. Žakevičiaus 1936 m. vasario 5 d. laiškas V. Biržiškai, LMAVB RS, f. 163-614 1936, l. 5.

77 *Ibid.*, 6.

78 S. Žakevičiaus 1936 m. sausio 23 d. laiškas V. Biržiškai, LMAVB RS, f. 163-614 1936, l. 4.

79 S. Žakevičiaus 1937 m. rugsėjo 14 d. laiškas V. Biržiškai, LMAVB RS, f. 163-615 1937, l. 2.

80 Teisių fakulteto tarybos 1939 m. spalio 26 d. posėdžio protokolai, LCVA, f. 631, ap. 12, b. 1173, l. 7–8.

81 *Ibid.*, 8.

82 *Ibid.*, 8.

5. Administracinis teismas

Administracinį teismą M. Römeris dienoraščiuose pirmą kartą paminėjo 1923 m. gegužės 31 d. Atkreiptinas dėmesys, kad oficialiuose šaltiniuose „valdininkų“ teismas pirmą kartą buvo paminėtas anksčiau, t. y. 1920 m., rengiant 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos projektą⁸³. Tuo metu, kai M. Römeris paminėjo administracinį teismą, vyko diskusijos dėl vyriausybės sudėties. Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos atstovas M. Sleževičius gavo laišką iš katalikų frakcijų bloko su pasiūlymu pradėti diskusijas dėl vyriausybės solidarios daugumos. Pasakodamas apie šį laišką, M. Römeris paminėjo, kad valstybėje teismų sistemos organizavimas, administracinio teismo steigimas, iš carinės Rusijos paveldėtų įstatymų vertimas į lietuvių kalbą – skubūs reikalai, o ne „numuilinimas ir atsikirtimas kažin kokiomis bendromis frazėmis“⁸⁴. Taigi, teisininkas administracinio teismo steigimo svarbą suvokė dar 1923 m. Tais pačiais metais teisingumo ministras A. Tumėnas davė M. Römeriui užduotį pateikti informaciją apie administracinių teismų institucinę struktūrą ir veikimą (lenk. *sądownictwo administracyjne*)⁸⁵. Manytina, kad tikėtasi gauti informacijos apie kitų šalių, kuriose įsteigti administraciniai teismai, patirtį.

1924 m. kovą, vykstant nesiliaujančioms diskusijoms dėl teismų reformos, M. Römeris vėl minėjo administracinį teismą. Tais metais, matyt, pasigirdo diskusijų ne tik dėl aukščiausios instancijos teismo reorganizacijos, bet ir dėl prisiekusiųjų instituto bei administracinio teismo⁸⁶. Teisininkas manė, kad ateityje Vyriausiajam Tribunalui galėtų būti suteikta ne tik kasacinė kompetencija, bet ir administracinio teismo kompetencija prižiūrėti administracinių aktų teisėtumą⁸⁷.

M. Römeris dienoraščiuose neretai pateikdavo valdininkų piktnaudžiavimo atvejų, pabrėždamas, kad administracijos savivalė neturi ribų, kad adminis-

83 Lietuvos konstitucijos projekto ruošimas, LCVA, f. 1557, a. 1, b. 168, l. 150.

84 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1923 m. balandžio 11-oji–1924 m. kovo 21-oji* (1923 m. gegužės 31 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020), 75.

85 Römer Michał, *Dziennik 1923–1924* (1923 m. liepos 20 d.), LMAVB RS, f. 138-2256, l. 91.

86 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1924 m. kovo 22-oji–1924 m. lapkričio 29-oji* (1924 m. kovo 28 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020), 13.

87 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1924 m. kovo 22-oji–1924 m. lapkričio 29-oji* (1924 m. liepos 3 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2020), 165.

tracinių aktų kontrolė apskritai neegzistuoja, kad kiekviena įstaiga dirba kaip nori, ir niekam nerūpi, ar valdžios įstaigos pažeidžia įstatymus, ar ne⁸⁸. Minėti ir kyšininkavimo atvejai⁸⁹. Teisininkas paminėjo atvejus, kada teisingumo ministras priimdavo neteisėtus sprendimus, remdamasis pasenusiais carinės Rusijos įstatymais. M. Römeris pabrėždavo, kad, veikiant administraciniam teismui, to-
 kio turinio ministrų įsakymai būtų neįmanomi⁹⁰.

M. Römeris 1922 m. Lietuvos Valstybės Konstitucijos⁹¹ 68 straipsnio nuostatos esmę analizavo ne tik paskaitose⁹², bet ir savo dienoraštyje. Kai Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas 1925 m. paskelbė teisingumo ministro įsakymą dėl teisėjų togų ir berečių dėvėjimo kaip neteisėtą, 1925 m. balandį teisininkas dienoraštyje paminėjo administracinį teismą. M. Römeris išreiškė abejonių dėl Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo kompetencijos prižiūrėti administracinių aktų teisėtumą. Jo nuomone, žodis „teismas“ Konstitucijoje negalėjo būti suprantamas kaip Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo kompetencija, o tik kaip specialaus teismo arba kaip bendrosios kompetencijos teismų funkcija nagrinėti administracinių aktų teisėtumą⁹³.

M. Römeris ne kartą dienoraščiuose akcentavo, kad politikai nesuprasdavo administracinio teismo reikalingumo, nes jie manė, kad negalima tikrinti ministrų įsakymų teisėtumo, kadangi šie atsako parlamentui, o ne teismui; jie nesuvokė, kad parlamentinė kontrolė nėra priešinga administracinių aktų teisėtumo teisminei kontrolei⁹⁴. O ir Vyriausiasis Tribunolas tik kartais prisimindavo administracinį teismą, ypač tais atvejais, kada būdavo kvestionuojamas valstybės vadovo aktas, pavyzdžiui, iš Vyriausiojo Tribu-

88 Römer Michał, *Dziennik 1924–1926* (1925 m. birželio 2 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 93. Vertė I. Deviatnikovaitė.

89 Mykolas Römeris, *Dienoraštis: 1919 m. birželio 21-oji–1920 m. kovo 15-oji* (1919 m. rugpjūčio 28 d.) (Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2019), 89–90.

90 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1927 m. sausio 19 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 138.

91 „Lietuvos Valstybės Konstitucija“, *Vyriausybės žinios*, 1922, Nr. 100-799.

92 Mykolas Römeris, *Lietuvos konstitucinės teisės paskaitos*. I tomas (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Teisų fakulteto leidinys, 1937), 377–380.

93 Römer Michał, *Dziennik 1924–1926* (1925 m. balandžio 29 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 76; 82.

94 Römer Michał, *Dziennik 1924–1926* (1925 m. gegužės 12 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 82. Vertė I. Deviatnikovaitė.

nolo teisėjų pareigų buvo atleistas A. Janulaitis. Tokiais atvejais būdavo manoma, kad tokio pobūdžio valstybės vadovo aktų teisėtumą turėjo nagrinėti administracinis teismas, kuris nebuvo Lietuvoje įsteigtas⁹⁵.

M. Römeris administracinio teismo nebuvimą siejo su organizuotos teisinės valstybės nebuvimu⁹⁶ ir su policinės valstybės įsigalėjimu: „Mūsų valstybė yra policinė – nėra nei administracinio teismo, į kurį būtų galima kreiptis, kilus ginčui dėl valdžios institucijų nutarimų teisėtumo, nei teisminės institucijos, galinčios savarankiškai spręsti ginčus tarp valstybės institucijų dėl teisės aiškinimo“⁹⁷.

Daugiausia apie administracinį teismą M. Römeris rašė tada, kai buvo rengiamas Administracinio teismo įstatymo projektas: iš pradžių, kai jam buvo patikėta parengti Valstybės Tarybos statutą, – 1928 m., vėliau, kai Valstybės Taryba (pagrindinis rengėjas buvo M. Römeris) rengė Teismų santvarkos įstatymo projektą, – 1931 m., dar vėliau, kai Valstybės Taryba (pagrindinis rengėjas buvo M. Römeris) rengė Administracinio teismo įstatymo projektą, – 1931–1932 m., ir kai IV Seimo komisija, vadovaujama A. Merkio, rengė Administracinio teismo įstatymo projektus – 1937–1940 m. Toliau straipsnyje apžvelgiami šie etapai.

1928 m. M. Römeris parašė: „Visada svajojau užimti poziciją administraciniame teisme, kai jis pradės formuotis Lietuvoje. Ši viltis pradeda pildytis. Svarbiausia, kad Valstybės Taryba suvoktų savo funkcijas ir užduotis“⁹⁸. Ir M. Römeris iš tikrųjų atsisakė Vyriausiojo Tribunolo teisėjo pareigų, kad galėtų dirbuotis Valstybės Taryboje. Jam teko rengti Valstybės Tarybos statuto projektą, kurį turėjo sudaryti 116 straipsnių ir pagal kuriuos Valstybės Tarybai turėjo būti patikėta administracinių aktų teisėtumo kontrolė⁹⁹. M. Römeris numatė, kad teisėtumo priežiūra turėjo būti taikoma visiems administraciniams aktams. Dėl ministrams pavaldžių įstaigų priimtų aktų buvo numatyta, kad suinteresuotas asmuo galėjo pateikti skundą minis-

95 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1925 m. birželio 15 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 99.

96 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. rugsėjo 20 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 260. Vertė I. Deviatnikovaitė.

97 Römer Michał, Dziennik 1933–1935 (1935 m. lapkričio 16 d.), VUB RS, f. 75-MR11, l. 456.

98 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. rugsėjo 22 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 444.

99 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1928 m. spalio 17 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 456.

trui ir kartu deklaraciją Valstybės Tarybai dėl skundo pateikimo ministrui, pridėdant jo nuorašą. Tokia deklaracija būtų buvusi privaloma Tarybai, kuri būtų turėjusi tikrinti ginčijamo akto teisėtumą. Jei Taryba pripažintų aktą neteisėtu, motyvuotą nuomonę perduotų atitinkamam ministrui¹⁰⁰. M. Römeris tikėjosi, kad tokiu keliu ilgainiui Valstybės Taryba, kaip kadaise prancūzų Valstybės taryba, taps tikroju administraciniu teismu. Tačiau šioms M. Römerio nuostatomis nebuvo pritarta^{101,102}.

M. Römeris nenuleido rankų ir toliau stengėsi administracinio teismo idėją įkūnyti – šį kartą pasinaudodamas teismų reformos proga. Valstybės Taryba turėjo parengti Teismų santvarkos įstatymo projektą. Kartu su šiuo projektu M. Römeris rengė ir nuostatas dėl administracinio teismo. Nuostatos buvo sudarytos iš 30 straipsnių, remiantis Lenkijos Administracinio Tribunolo įstatymo pagrindu su keliais papildymais iš Prancūzijos administracinių bylų nagrinėjimo procedūros¹⁰³. Šios nuostatos turėjo būti inkorporuotos į Teismų santvarkos įstatymą. Nuostatas M. Römeris laikė viso „projekto puošmena ir pasididžiavimu“¹⁰⁴. Tačiau Ministrų kabinetas 1931 m. birželio 9 d. posėdyje pasiūlymui įteisinti administracinę teismą Teismų santvarkos įstatyme nepritarė, tvirtindamas, kad reikia išsamesnių studijų, detalesnio apsvarstymo, „nes įvedama Lietuvoje svarbi naujiena ir stambi administracinė ir teisinė reforma“¹⁰⁵. Posėdyje taip pat buvo nurodyta rengti atskirą Administracinio teismo įstatymą. M. Römeris dėl tokio sprendimo labai nuliūdo: „Pašalinus administracinę teismą, projektas neteko didžiausios vertės <...>. Po vakarykščio posėdžio buvo pikta ir liūdna“^{106,107}.

Tačiau net ir tada M. Römeris nenuleido rankų: „Prikelsiu šią idėją“¹⁰⁸.

100 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. lapkričio 15 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 471.

101 Römer Michał, *Dziennik 1926–1928* (1928 m. lapkričio 21 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 474.

102 Plačiau: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940* (Kračow Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), žr.: II dalies 2.1 poskyrį.

103 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1931 m. kovo 18 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 108.

104 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1931 m. birželio 9 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 148.

105 Ministrų Kabineto 1931 m. birželio 9 d. posėdis, LCVA, f. 923, ap. 1, b. 694, l. 81.

106 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1931 m. birželio 10 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 149.

107 Plačiau: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940* (Kračow: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), žr.: II dalies 2.2 poskyrį.

108 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1931 m. rugsėjo 3 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l.

Teisininkas pasiryžo parengti atskiro Administracinio teismo įstatymo projektą. Toks projektas buvo parengtas. Maža to, projektui pagrįsti teisininkas surašė aiškinamąjį raštą¹⁰⁹. Tačiau projektas niekada netapo įstatymu, jis niekada nebuvo svarstytas Ministrų kabinete. M. Römeris padarė išvadą: administraciniu teismu domėjosi opozicijoje esančios politinės partijos, tačiau, joms tapus valdančiosiomis, jų nuomonė administracinio teismo klausimu iškart pasikeisdavo^{110,111}.

Po ilgos pertraukos ir vėl Seimui susirinkus, pirmasis apie administracinį teismą prabilo tautos atstovas A. Merkys¹¹². Po kelių mėnesių buvo išrinkta Seimo komisija, kuri turėjo parengti Administracinio teismo įstatymo projektą¹¹³. Jai vadovavo A. Merkys. Išgirdęs tai, M. Römeris iš pradžių į šią iniciatyvą žiūrėjo skeptiškai, abejodamas Seimo narių gebėjimu suvokti šios institucijos reikalingumą¹¹⁴. Tačiau ilgainiui jo nuomonė keitėsi. Vis dėlto jis kritikavo pirmuosius Komisijos parengtus projektus, bet teikė konsultacijas, organizavo jų vertimą į prancūzų kalbą, kad nuomonę galėtų pareikšti ir prancūzų administracinės teisės specialistai¹¹⁵. M. Römeris rašė: „Duok Dieve, kad tas administracinio teismo projektas, kad ir netobulas, vis dėlto kiek įmanoma pataisytas, būtų realizuotas“¹¹⁶. 1937–1940 m. buvo parengta per dešimt Administracinio teismo įstatymo projektų, dėl jų vyko diskusijos Teisininkų draugijoje, privačiuose susitikimuose¹¹⁷, tačiau jie taip niekada ir

190.

109 Römer Michał, *Dziennik 1930–1933* (1931 m. rugsėjo 23 d.), LMAVB RS, f. 138-2260, l. 200; Mykolas Römeris, Administracinio teismo įstatymo aiškinamasis raštas, LMAVB RS, f. 138-2325, l. 10–12.

110 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. balandžio 13 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 191.

111 Plačiau: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940* (Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), žr.: II dalies 3.1 poskyrį.

112 „Seimo stenogramos“ (IV Seimo 1936 m. spalio 15 d. 11-asis posėdis, 55), e-paveldas, <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1936-Pos%C4%97d.11>.

113 „Seimo stenogramos“ (IV Seimo 1937 m. kovo 17 d., 32-asis posėdis, 49–52), e-paveldas, <https://www.epaveldas.lt/preview?id=C1B0004231449-1937-Pos%C4%97d.32>.

114 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. balandžio 13 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 191. Vertė I. Deviatnikovaitė.

115 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. spalio 18 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 285; Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. lapkričio 8 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 296.

116 Römer Michał, *Dziennik 1936–1938* (1937 m. spalio 18 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 285. Vertė I. Deviatnikovaitė.

117 „Merkys apie administracinio teismo įstatymą“, *Lietuvos aidas*, 1938 m. spalio 9 d.,

nebuvo svarstomi Vyriausybėje ar Seime¹¹⁸.

Paskutinį kartą M. Römeris savo dienoraščiuose administracinę teisimą paminėjo 1940 m. kovo 19 d., aprašydamas skaitytą viešą paskaitą Teisininkų draugijoje Vilniuje. Paskaitos metu, kalbėdamas apie Pilietybės įstatymą, teisininkas užsiminė ir apie administracinę teisimą^{119,120}.

Dienoraščiuose M. Römeris nemažai dėmesio skyrė monografijos „Administracinis teismas“¹²¹ rašymui. Šią knygą jis pradėjo baigęs rašyti veikalą „Reprezentacija ir mandatas“. Monografiją įvardijo moksliniu-literatūriniu kūriniu ir nurodė, kad jis nori tobulintis viešosios veiklos srityje, kad pasiektų lygį, kuris jį „įtrauks tarp pirmųjų mokslo žvaigždžių Lietuvos universitete“¹²². M. Römeris studijavo gausią literatūrą apie administracinę teisimą¹²³. Buvo įsitikinęs, kad daugiausia remsis nuosekliai besivystančia Prancūzijos administracinės sistemos analize, kad jo veikalas bus teorinis, analitinis ir informatyvus tyrimas apie administracinę teisimą kitose valstybėse¹²⁴.

M. Römeriui sunkiai sekėsi pradėti rašyti, nes tik pradėjęs vėl imdavo skaityti naują literatūrą ir prisipažino, kad ir vėl viskas susimaišydavo: „[...] žengiau į tokį mokslinių diskusijų ir ginčų dėl teisės aktų sampratos ir klasifikavimo, administracinių funkcijų, administracinių aktų, politinių aktų ir kt. klausimų mišką, kad vėl pasijutau bejėgis, ir vėl mano galvoje viskas susipainiojo ir susimaišė“¹²⁵. Tai nebuvo nuostabu, nes tuo metu, kai M. Römeris rašė šį veikalą, dar nebuvo nusistovėjusių, galutinai susiformavusių teorijų apie administracinius aktus ar kitus administracinės teisės institutus. Tačiau veikalas buvo parašytas ir už jį autoriui buvo įteiktas Teisininkų draugijos fi-

457/4266, 3; Römer Michał, Dziennik 1936–1938 (1938 m. spalio 8 d.), VUB RS, f. 75-MR12, l. 463; „Administracinio teismo įstatymo projektas“, *Teisė* 44 (1938): 522–525 ir t. t.

118 Plačiau: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940* (Kračow: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), žr.: II dalies 3.3.4 poskyrį.

119 Römer Michał, Dziennik 1938–1941 (1940 m. kovo 19 d.), VUB RS, f. 75-MR13, l. 225.

120 Plačiau: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940* (Kračow: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), žr. III dalies 1.3 poskyrį.

121 Mykolas Römeris, *Administracinis teismas* (Kaunas: Valstybės spaustuvė, 1928).

122 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1926 m. sausio 1 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 199. Vertė I. Deviatnikovaitė.

123 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1926 m. kovo 18 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 237; (1926 m. balandžio 13 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 250.

124 Römer Michał, Dziennik 1924–1926 (1926 m. kovo 18 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 237; (1926 m. balandžio 13 d.), LMAVB RS, f. 138-2257, l. 250.

125 Römer Michał, Dziennik 1926–1928 (1926 m. liepos 12 d.), LMAVB RS, f. 138-2258, l. 42. Vertė I. Deviatnikovaitė.

nansinis apdovanojimas¹²⁶.

Išvados

XX a. pradžioje administracinės teisės šaka, jos doktrina dar tik formavosi, tačiau daugelyje valstybių jau veikė administraciniai teismai, buvo priimti administracinės procedūros reglamentuojantys teisės aktai. O Lietuvos teritorijoje administracinės teisės tradicijų beveik nebuvo. M. Römeris anksčiausiai iš visų Lietuvos politinių veikėjų, teisininkų, teisės pedagogų pradėjo profesionaliai domėtis administracine teise. Dar 1920 m. jis taikliai įžvelgė didžiausias problemas – piktnaudžiavimą valdžia ir viešojo intereso nepaisymą. Taip pat jis pirmasis Lietuvoje pavartojo sąvoką „administraciniai teisiniai santykiai“, kuri Lietuvos teisės moksle pirmą kartą buvo apibrėžta tik 1939 m., kai buvo išleistas paskaitų konspektas „Administracinė teisė. Bendroji dalis“. Šią sąvoką mokslininkas vartojo apibūdinamas santykius tarp asmenų ir valdžios institucijų. Taigi, sąvokos vartojimas buvo tikslus.

Nuo 1920 m. iki 1928 m. M. Römeris administracinius teisinius klausimus dienoraščiuose nagrinėdavo fragmentiškai, užsimindamas apie atvejus, kada administraciniai aktai prieštaravo įstatymams, kyšininkavimą, administracinės teisės dėstymo ir studijų problemas, ir pan. Tačiau vėliau administracinės teisės klausimai buvo analizuojami kur kas išsamiau. Ir tai buvo susiję su 1928 m. Valstybės Tarybos įsteigimu, teismų reforma ir IV Seimo iniciatyva įsteigti Lietuvoje administracinį teismą. Taigi, M. Römeris nemažai dėmesio savo dienoraščiuose skyrė administracinių aktų teisėtumo teisminei kontrolei. Iš dienoraščių paaiškėjo, kad būtent M. Römeris buvo pirmasis administracinio teismo steigimo Lietuvoje iniciatorius, būtent jis kūrė Valstybės Tarybos statutą, norėdamas jame įtvirtinti administraciniam teismui artimą funkciją tikrinti administracinių aktų teisėtumą, parengė pirmąjį Administracinio teismo įstatymo projektą 1932 m., šiam projektui surašė žymųjį aiškinamąjį pagrindimo raštą, kuriuo 1937 m. rėmėsi IV Seimo

126 Plačiau apie monografijos rašymą ir pačią monografiją žr.: Ieva Deviatnikovaitė, *Administracinio teismo istorija Lietuvoje 1918–1940* (Kraków: Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, 2021), žr. III dalies 1.1.1–1.1.3; taip pat žr.: Ieva Deviatnikovaitė, „Mykolo Romerio „Administracinis teismas““, *Logos* 105 (2020): 146–156.

komisija, rengdama Administracinio teismo įstatymą. M. Römeris troško dirbti administracinio teismo teisėju. Tačiau pagrindinis tikslas, kuriuo jis siekė, kad toks teismas būtų pagaliau įsteigtas, buvo organizuotos teisinės valstybės nebuvimas ir policinės valstybės įsigalėjimas.

M. Römerio dienoraščiai leidžia sužinoti gausybę dalykų, atskleidžiančių Lietuvos administracinės teisės formavimosi pradžią. Sužinotos pavardės asmenų, kurie domėjosi administracine teise. Taip pat išsiaiškinta, kad pagrindines administracinės teisės šakos kategorijas – „administracinė teisė“, „administracinis aktas“, „administracija“, „aktas“, „administracinis teismas“, „administracinis režimas“, „atsakomybė“ – „Lietuvių enciklopedijoje“ aprašė M. Römeris. Tai svarbu, nes iš esmės šių kategorijų aprašymai buvo pirmieji, parašyti lietuvių kalba. Sužinota apie rengtus Administracinio teismo įstatymo projektus, apie siekius steigti Politikos mokslų mokyklą ir Administracinių mokslų institutą, autentišką teisininko požiūrį į prancūzų administracinės teisės mokslą ir jo poveikį kitoms Europos valstybėms. Sužinota apie administracinės teisės dėstymo problematiką ir priežastis, dėl kurių trūko administracinės teisės literatūros, perskaityta apie pirmąsias jaunųjų mokslininkų stažuotes užsienio universitetuose gilinant administracinės teisės doktrinos žinias ir tikintis tobulinti nacionalinę administracinę teisę. Susipažinta su M. Römerio požiūriu į įvairius politinius įvykius, teisės kazusus, situacijas, aptarti mokslininko siūlyti teisės klausimų sprendimų būdai.

ADMINISTRATIVE LAW IN THE DIARIES OF MYKOLAS RÖMERIS

Ieva Deviatnikovaitė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *In interwar Lithuania, there were no textbooks on administrative law, and no detailed studies of separate institutes of administrative law. However, the very first monograph related to administrative law, and more specifically to the institute for judicial review, appeared in Lithuania in 1928. This was M. Römeris' book "The Administrative Court". The theme of administrative law was developed by M. Römeris in his articles, other works, and diaries. From 1920 until 1928, M. Römeris touched on administrative legal issues in his diaries in a fragmented way. However, issues of administrative law were later analyzed in much more detail. This was related to the establishment of the State Council, judicial reform, and the initiative of the 4th Seimas to establish an administrative court in Lithuania. It transpired from these diaries that M. Römeris was the first initiator of the establishment of an administrative court in Lithuania: he created the Statute of the Council of State to establish a function close to the administrative court to check the legality of administrative acts, drafted the first Administrative Court Law in 1932, and wrote an Explanatory Memorandum which the 4th Seimas Commission relied on when drafting the Law on the Administrative Court. M. Römeris wanted to work as an administrative court judge. However, the main reason for his desire that such a court finally be established was the absence of an organized rule of law and the establishment of a police state.*

Keywords: *administrative law, administrative legal relationships, administrative court.*

Ieva Deviatnikovaitė, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Viešosios teisės instituto profesorė, socialinių mokslų (teisė) daktarė. **Mokslinių tyrimų kryptys:** administracinė teisė, teisės istorija.

Ieva Deviatnikovaitė, professor at the Institute of Public Law at the Law School at Mykolas Romeris University, Doctor of Social Sciences (Law). **Research interests:** administrative law, legal history.